

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА
ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ**

ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

Кафедра естрадного та народного співу

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

зі спеціальності 025 – Музичне мистецтво

**на тему: ВИКОНАВСЬКИЙ СТИЛЬ К. АГІЛЕРИ ТА ЙОГО
ЕВОЛЮЦІЯ**

Виконала: студентка магістратури
денної форми навчання
спеціальності 025 – Музичне мистецтво
Кахідзе Ілона Темурівна
Науковий керівник: Манько С. Б.
старший викладач, кандидат
мистецтвознавства
Рецензент: Теслер Т. М. старший
викладач, кандидат мистецтвознавства

Національна шкала _____
Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____ Снедков І. І.
(підпис)(прізвище та ініціали)
Члени комісії _____ Большакова Т. В.
(підпис)(прізвище та ініціали)
_____ Рощенко О. Г.
(підпис)(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ВИКОНАВСЬКИЙ СТИЛЬ КРІСТІНИ АГІЛЕРИ ЯК ОБ’ЄКТ МУЗИКОЗНАВЧОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	9
1.1. Мистецька діяльність Крістіни Агілери в стильовому контексті сучасного естрадно-вокального виконавства.....	9
1.2. Шлях становлення творчої індивідуальності Крістіни Агілери.....	15
Висновки до Розділу 1.....	17
РОЗДІЛ 2. СПЕЦИФІКА ВОКАЛЬНОГО СТИЛЮ В КЛЮЧОВИХ МУЗИЧНИХ КОМПОЗИЦІЯХ КРІСТІНИ АГІЛЕРИ ТА ЇХ ВИКОНАВСЬКІ ВЕРСІЇ.....	18
Висновки до Розділу 2.....	28
ВИСНОВКИ.....	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	36

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Крістіна Агілера – співачка і автор пісень, ім'я якої по праву вписане в історію світового естрадного виконавства. Про це свідчать, крім усього іншого, присудження їй шести престижних премій «Греммі», включення її імені в рейтинги «найвидатніших виконавців всіх часів» від авторитетних видань, а також безсумнівна комерційна успішність її діяльності. Її доробок на даний момент налічує вісім студійних альбомів, які отримали статус платинових, і популярність співачки не згасає, що підтверджує успіх її останнього альбому «Liberation» («Вивільнення», 2018). Співачка відома в усьому світі не лише завдяки продажу студійних альбомів та синглів, але й масштабними гастрольними турами у різних країнах світу: вже перший американський тур, який артистка здійснила наприкінці дев'яностих був настільки успішним, що приніс співачці величезну на ті часи суму у тридцять чотири мільйони доларів.

Впливовість Крістіни Агілери на сучасній естраді зумовлена рядом факторів. Окрім вражаючого діапазону в чотири октави (від c до c^4), що ставить її в ряд із такими видатними вокалістками, як Мерая Кері та Вітні Х'юстон, виконавиця володіє цілим комплексом виконавських прийомів, які стали визначними для її манери і зумовили унікальність та впізнаваність її тембру. Серед них – широке використання мелізмів, *glissando* та інтенсивних розспівів, специфічна техніка гроулу (*growl*), вміння миттєво переключатися з «головного регістру» до повнозвучного, грудного тембру, володіння свистячим регістром (*whistle*), майстерне контролювання повітряного струменя (зокрема, витримування тону протягом тривалого часу), а також особливе широке вібрато, що вирізняє її з-поміж більшості сучасників.

Разом із тим, естетичні якості виконавської манери Крістіни Агілери не рідко викликають певні суперечності у знавців вокального мистецтва, які наголошують, що вона «використовує «жахливі прийоми для відтворення

звуків неприродних для її голосу», її тембр тонкий і світлий, але вона полюбляє регістр меццо і поступово руйнує свій виконавський апарат, занадто використовує грудний регістр та співає фальцетом замість головного регістру на найвищих ділянках діапазону. Крім того, тони вище c^3 нерідко звучать у співачки із нажимом і напружено, і їм бракує стабільності інтонування.

Все це підтверджує необхідність не тільки дослідити специфіку вокальної техніки артистки, а також її еволюцію як з точки зору розвитку (або погіршення) можливостей голосу на основі аналізу інтерпретації її вокальних композицій, що дозволить дати естетичну оцінку творчості співачки. Сказане зумовлює *актуальність* заявленої теми.

Зв'язок роботи з науковими та учбовими програмами, планами, темами. Магістерська робота виконана згідно з планом науково-дослідницьких робіт Харківської державної академії культури і узгоджена з комплексною темою кафедри теорії та історії музики ХДАК «Музика і музикознавство в контексті світового культурного часопростору».

Мета роботи полягає у тому, щоб виявити особливості виконавського стилю Крістіни Агілери та його еволюції, що вимагає постановки наступних **завдань**:

- охарактеризувати творчий портрет Крістіни Агілери;
- дослідити творчий шлях співачки;
- розглянути специфіку функціонування різних вокальних прийомів в ключових композиціях, виконаних співачкою;
- простежити еволюцію виконавської манери Крістіни Агілери на прикладі композицій, виконуваних в різні періоди творчої кар'єри;
- на ґрунті аналізу зробити висновки щодо еволюції вокального стилю співачки.

Об'єктом дослідження є естрадно-вокальне виконавське мистецтво кінця XX – початку XXI ст. **Предметом** – специфіка виконавського стилю Крістіни Агілери.

Матеріал магістерського дослідження склали вокальні твори, аудіо- та відеозаписи концертних виступів Крістіни Агілери, які виявляють аспекти художньої індивідуальності артистки, розкривають специфіку її вокально-виконавського стилю.

Методи дослідження. Науково-теоретичні положення праці аргументовані на рівні сучасної інтегративної методології та базуються на сукупності різних методів дослідження та логічних підходів. Провідними підходами в роботі є:

- історичний, що дозволяє розглянути творче становлення Крістіни Агілери у його взаємозв'язку з різними вокальними традиціями та стилями, на які вона спирається в своєму досвіді;
- структурно-функціональний, який передбачає аналіз різних елементів вокальних композицій Крістіни Агілери;
- виконавського аналізу, що забезпечує можливість оцінювати окремі виконавські прийоми, застосовані співачкою, її трактовку, драматургію виконавської форми;
- компаративний, що дозволяє співставляти вокально-стилістичний спектр різних студійних робіт Крістіни Агілери, порівнювати виконавські версії композицій, виконуваних співачкою в різні роки;
- жанрово-стильового аналізу, що сприяв виявленню генетичних джерел виконавського стилю творчості та художньо-змістових особливостей виконуваних К. Агілерою пісенних творів;
- інтерпретаційний, який уможливив узагальнити специфіку виконавського прочитання вокальних зразків.

Теоретичною основою магістерського дослідження є твори у сфері філософії культури і мистецтва, загальної та музичної естетики, культурології, мистецтвознавства та музикології – історії та теорії музики, музичної семантики, музичного жанру та музичного стилю, історії і теорії вокальної творчості та виконавства, зокрема в сфері естрадної музики.

Музично-теоретичну базу дослідження становлять наукові роботи з проблем:

- комунікативної специфіки естрадно-вокальної творчості та виконавства (Н. Дрожжина, О. Жарков, О. Капічіна, А. Цукер);
- специфіки розвитку естрадно-вокального мистецтва в контексті культурних процесів ХХ ст. (Л. Кадцин, С. Копилова, В. Конен, Б. Хіллер, О. Устюгова, О. Сохор, В. Цукер, В. Шейко);
- музичної психології та психології музичного виконавства (В. Медушевський, Г. Ципін, Н. Самітов, Е. Назайкінський, В. Петрушин та ін.);
- музичної інтерпретації (В. Москаленко, Н. Корихалова, Ю. Кочнєв, О. Котляревська);
- історії та теорії вокальної творчості та виконавства (Антонюк, О. Стахевич);
- музичного стилю та музичного жанру (М. Арановський, В. Медушевський, Є. Назайкінський, М. Лобанова, В. Сиров, О. Соколов, І. Тукова, О. Сохор, В. Холопова, С. Шип);
- особливостей музичного формоутворення (В. Бобровський, Л. Мазель, В. Цуккерман, В. Холопова).

Значну роль у формуванні концепції роботи посіли публікації в пресі, періодичних виданнях, присвячені творчій діяльності Лари Фабіан.

Новизна дослідження полягає у тому, що вперше:

- у вітчизняному музикознавстві відбулося теоретичне осмислення творчого доробку Крістіни Агілери;
- визначено провідні аспекти осягнення феномена творчої особистості та художньо-виконавської діяльності Крістіни Агілери у засобах масової інформації, мережі Інтернет, та здійснено спробу їх узагальнення;
- виявлено основні елементи вокальної техніки К. Агілери;

- здійснено музикознавчий (а саме музично-інтерпретаційний) аналіз пісенних творів у виконанні Крістіни Агілери;
- запропоновано компаративний аналіз різних вокально-інтерпретаторських версій творів, виконуваних К. Агілерою;
- виявлено особливості еволюції вокально-виконавського стилю Крістіни Агілери.

Набуло подальшого розвитку:

- досягнення проявів індивідуального стилю в сучасній естрадно-вокальній царині;
- вивчення естрадно-вокальної музики на матеріалі пісенної творчості сучасних композиторів і виконавців;
- розкриття інтерпретаторської концепції Крістіни Агілери в сучасній естрадно-вокальній сфері.

Практичне значення одержаних результатів праці полягає в можливості використання її матеріалів та висновків у подальшому дослідженні творчості сучасних естрадних виконавців. Результати дослідження можна застосовувати в процесі підготовки до виконання аналізованих творів.

Теоретичні положення магістерської праці можуть бути використані в науково-педагогічній, творчо-виконавській та лекторській практиці, зокрема в курсах «Історія та теорія вокального виконавства», «Стили і напрями сучасної музики», «Музична естетика», «Музична інтерпретація», «Аналіз музичних творів» тощо.

Апробація результатів дослідження. Основні положення магістерської роботи обговорювалися на засіданнях кафедри теорії та історії музики Харківської державної академії культури та оприлюднені на Всеукраїнській науково-теоретичній конференції ХДАК «Культура та інформаційне суспільство ХХІ ст.» (Харків, 2020).

За темою магістерської праці опубліковано тези доповіді «Пісня „Reflection” у контексті еволюції виконавської творчості К. Агілери» в збірці:

Культура та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку: матеріали міжнародної наукової конференції молодих вчених 26 – 27 листопада 2020 р. Харків, 2020.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків і списку використаних джерел. У Вступі обґрунтовується актуальність, мета, об'єкт та предмет дослідження. В Розділі 1 розглядається творча особистість Крістіни Агілери та шлях її становлення. Розділ 2 присвячений аналізу найвіртуозніших з виконавської точки зору композицій, виконуваних співачкою, а також співставленню їх версій, представлених вокалісткою в різні роки. У Висновках підсумовуються результати дослідження.

Загальний обсяг магістерської роботи складає 41 сторінку, з них основного тексту – 35 сторінок. Список джерел включає 64 позиції.

РОЗДІЛ 1. ВИКОНАВСЬКИЙ СТИЛЬ КРІСТІНИ АГІЛЕРИ ЯК ОБ’ЄКТ МУЗИКОЗНАВЧОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Мистецька діяльність Крістіни Агілери в стильовому контексті сучасного естрадно-вокального виконавства

За думкою О. Стахевич, поняття вокального стилю пов’язане із проблемою «використання природи співацького голосу» і дає відповідь на питання «що і як співали» [36, с. 7].

Розкриваючи специфіку естрадного вокального виконавства, дослідники звертають увагу на дві основні риси. Так, Л. Бурміцька[8, с. 219] серед його характерних особливостей вказує простоту, доступність, суто розважальну спрямованість. З іншого боку, естрадний вокал щодалі розквітає у стильовому відношенні і ілюструє поєднання різних манер співу – джаз, соул, поп-, фолк, рок-музики, репу, хіп-хопу, R&B. Таке поєднання стилів є досить складним і вимагає обізнаності від виконавця, а також оволодіння майстерністю імпровізації, або зовсім іншої манери ритмізації, дихання і інтонування (як, наприклад, в репі).

Як свідчать джерела, життєвий шлях співачки розпочинається в Нью-Йорку, де вона народилася в 1980 р. Для її творчої кар’єри показовий ранній зліт (наприкінці 90-х рр. XX ст.) і майже миттєвий комерційний успіх. Її початок пов’язаний із студією Disney, а саме каналом *The New Mickey Mouse Club*. Після запису композиції «Відображення» для діснеєвської стрічки «Мулан» (1998) їй був запропонований контракт із записом дебютного альбому, що орієнтувався на танцювальну поп-музику. Її перший сингл разом із однойменним альбомом «Джин у пляшці» / “Genie in a Bottle,” швидко сягнув перших позицій в поп-чартах і приніс їй нагороду Греммі в категорії «найкраща нова виконавиця» в 1999 р. Пізніше вона запише два іспаномовних альбоми – *MiReflejo* (2000) та *MyKindofChristmas* (2000). В підтримку альбомів К. Агілера здійснила свій перший гастрольний тур, що охопив Північну Америку, Європу, Південну Америку та Японію. Будучи

невдоволеною діяльністю свого менеджера Стіва Курца / Steve Kurtz через «недоречний вплив на її професійну діяльність» [48], вона припинила співпрацю з ним та найняла відомого американського менеджера Ірвіна Азоф / Irving Azoff.

Прагнучи розширити стилістичне поле виконуваної музики, вона прийняла участь в записі саундреку до «Мулін Руж» разом із Пінк, Мійя та Ліл Кім. Спочатку продюсери опиралися цьому запису, знаходячи його «занадто урбаністичним» [48], втім ця спільна композиція швидко завоювала топи чартів і перемогла в номінації «Найкращий вокальний поп-колаборейшн» («Bestpop Collaboration») на 44-й щорічній церемонії нагород Греммі.

Плануючи свій четвертий студійний альбом, «Оголена»/ Stripped (2002), К. Агілера прагнула репрезентувати себе в новому амплуа. Вона виступила со-продюсером та співавтором більшості пісень цієї платівки. В ролі синглу співачка обрала досить провокативний трект «Брудна» / «Dirty». Разом із відео композиція викликала значний резонанс, хоча сприйняття аудиторією було неоднозначне. Цим синглом вона декларувала свою сильну позицію як митця, що не хоче знаходитися лише в комфортних межах поп-музики, а здатний рухатися іншими, непротореними шляхами.

В порівнянні із першим американським альбомом, «Оголена», випущений в жовтні 2002, ілюструє значне жанрово-стилістичне розмаїття від R&B, фламенко і року, і а тексти зосереджуються на темах самооцінки, самоідентифікації, половых відносин і рівних прав. Відгуки критиків були мішані, але всі вони схвалювали вокальну манеру співачки. За баладу «Красива» К. Агілера отримає чергову нагороду Греммі в номінації «найкраще жіноче поп-виконання» в 2004 році.

Не зважаючи на те, що «Оголена» стала яскравим проривом, співачка не зупиняється, і вже в 2003 році презентує три нових сингли «Боець», «Не можете нас утримати» та «Внутрішній голос», різні за характером, подачею та музичною стилістикою. «Боець» ілюструє своєрідне альтер-его співачки:

біляве волосся змінюється темним кольором, з'являються тату та пірсинг. Це альтер-его навіть отримує ім'я – Ікстіна (Xtina). Такий зовнішній вигляд цілком відповідає насиченій роковими рифами, агресивним гроулом, пружними ритмами композиції «Боець» / «Fighter».

У 2003 році співачка здійснює найуспішніший на даний момент гастрольний тур на підтримку студійного альбому «Оголена». Деякі критики розглядають ці гастролі як безпосереднє продовження попереднього туру (у якому співачка виступала разом із своїм колегою Джастіном Тімберлейком). Однак на концертах «*The Stripped Tour*» артистка виступала із сольною програмою, тому зупинімося на ньому більш докладно. Співачка виступала у концертних залах Європи (Німеччина, Данія, Швеція, Норвегія, Нідерланди, Бельгія, Австрія, Швейцарія, Італія, Іспанія, Франція, Велика Британія, Шотландія, Ірландія), Японії й Австралії. Показово, що проблеми з голосом, які почали проявлятися саме у цей період, не дозволили співачці продовжити гастролі й дати концерти на сценічних майданчиках США.

Протягом 2004 – 2006 років К. Агілера працює над різними коллаб-проектами, озвучує анімовану стрічку «Sharktale», виходить заміж і записує новий альбом. Він буде мати назву «До витоків» / «Backtobasis», що є досить символічним, оскільки натхненням для співачки були співаки класичної ери Голівуду, зокрема Мерілін Монро, Марлен Дітріх, Мері Пікфорд. Зазначають також асоціації [48] цього альбому із роботами Етти Джеймс та Біллі Холідей та підкреслюють, що К. Агілера «віддала данину джазу та блюзу» [48]. В ролі синглу виступила композиція «Як ніхто інший», що вважається однією із найскладніших в виконавській кар'єрі співачки. Четверте гастрольне турне співачки, яке вона здійснила на підтримку альбому у 2006-2008 роках вражає своїми масштабами. Вона включало у себе більш ніж п'ятдесят концертів на провідних концертних майданчиках США, Канади, Великої Британії, Ірландії, Бельгії, Німеччини, Франції, Нідерландів, Швейцарії, Чехії, Японії, Південної Кореї, Китаю, Таїланду, Філіппін, Австралії, Об'єднаних Арабських Еміратів, України. Цікаво, що на багатьох концертах у якості

розігріву виступали співаки, які є популярними для публіки тієї чи іншої країни. Так, на обох концертах в Києві (перший відбувся на сцені Палацу Спорту, другий – палацу «Україна») виступив дует у складі Потапу та Насті Каменських. Дизайнером костюмів для цього турне став славетний Роберто Каваллі.

Робота над шостим студійним альбомом співачка розпочала в 2010. В цей час нею оволодіває нове захоплення – електронна музика. Саме під її впливом виник сингл «Сама не своя сьогодні»/ «Notmyselftonight». Альбом, що послідував за ним - «Біонічний» був охарактеризований як future-поп (від англійської future – майбутнє) з елементами R&B. Future-pop характеризується активним використанням семплів та відсутністю модифікацій вокального тембру, що популярно в багатьох інших напрямках електронної музики [49]. Поряд із «футуристичним» треками, в ньому звучить одна з найвиразніших ліричних балад «Ти втратив мене». В рік виходу альбому К. Агілера також знімається в музичній стрічці «Бурлеск»разом із Шер.

Перед релізом сьомого студійного альбому К. Агілера випускає сингл«Твоє тіло» / «Yourbody». Сьомий альбом «Лотус» / «Lotus» був випущений в 2012 році. Співачка позиціонувала його як «нове народження», хоча критики знайшли альбом досить мейнстрімовим, в протилежність попереднім альбомам. Втім, в житті самої співачки в цей час відбувалися важливі зміни – розлучення із чоловіком, участь в шоу «Голос». Дещо розчарована меншим успіхом свого попереднього альбому, вона розгорнула активнішу діяльність – зйомки в «Бурлеску», робота запрошеною вокалісткою на синглі Maroon 5 (2011). Можливо, не досить позитивне сприйняття публікою її future-поп альбому зумовило певний поворот до традиційного, вже освоєного міксу з танцювального попу, року. Інтро до альбому, в свою чергу, все ж таки несло відбиток попереднього досвіду і мало яскравий електронний саунд. Критики засудили співачку за небажання ризикувати, за те, що в ньому нічого яскраво не виділяється. В цьому є певна

інерція сприйняття студійних робіт Крістіни як нових щаблів творчого росту, втім, в еволюції стилю кожного митця зустрічаються певні «плато», які необхідні для подальшого розвитку. І тому «Лотус», як єдине виключення, лише підтвердив загальну тенденцію її творчості – прагнення не зупинятися на досягнутому.

Після альбому «Lotus» співачка взяла перерву, щоб, за її словами, зосередитися на сім'ї. Але вже в 2014 році вона підтвердила, що планує запис двох альбомів – англомовного та іспанського (другого іспанського з часів 2000 року).

Робота над останнім на сьогоднішній день студійним альбомом під назвою «Вивільнення» розпочалася в 2015 році. Перед його релізом було випущено два сингли, з яких «Покоритися» / «Fallinline» став ще однією яскравою баладою, що поповнивряд популярних пісень у цьому жанрі. В свою чергу «Прискорюйся» (або «Жми на газ») / «Accelerate».

В «Вивільненні» співачка активно залучає R&B хіп-хоп, що підкреслює і ключову концепцію студійної роботи – незалежність від конкретних стильових меж, вивільнення від штампів та подальше освоєння стилістичної палітри сучасного естрадного вокалу. Крім того, палітра включає елементи південного року, трепу, реггетону, що робить його стилістично найширшим за усю кар'єру співачки. Реггетоном називають музичний стиль і танець, що виник під впливом, реггі, дансхолу та хіп-хопу. Треп (від англійського trap – пастка) – це жанр електронної танцювальної музики із агресивними бітами, дропами і досить агресивним смисловим навантаженням пісень. Південний рок, в свою чергу – це певний піджанр року, що виник в південних штатах США 1970-х років. Він розвився з важкого блюз-року, до якого домішалися впливи кантрі-музики. Для нього характерний хард-роковий саунд, з фокусом на звучанні електрогітари і довгих гітарних пасажах.

Тур в підтримку цього альбому став успішним й отримав хороші відгуки у засобах масової інформації завдяки кільком важливим факторам:

- великій перерві між останніми гастрольями співачки (нагадаємо, що тур на підтримку релізу «Повернутися до основ» відбувся у 2006 році), завдяки чому шанувальники її творчості чекали на концерти туру з нетерпінням;

- програму концертів було побудовано не лише на нових композиціях, а й на хітах попередніх років, що дозволило глядачам приймати безпосередню участь у дійстві (підспівувати улюбленим мелодіям, танцювати);

- використанню дорогих елементів візуальних шоу-програм, серед яких велике значення набуває освітлення, балет та костюми.

Успіх концертного туру підтверджують і численні схвальні відгуки, що розміщені в авторитетних виданнях професійними критиками. Так, М. Руджієрі після концерту співачки на сцені *Fox Theatre* в Атланті відзначає, що цей тур є безсумнівним підтвердженням того, що, не зважаючи на майже десятирічну відсутність К. Агілери на американській сцені вона й досі «визначальною фігурою світової поп-музики». Також критик підкреслює, що не дивлячись на те, що порівняно із попереднім гастрольним туром співачка обирає для виступів менші сценічні майданчики, вона «не економить на візуальних ефектах» й створює по-справжньому масштабне шоу, яке, при цьому, не применшує її голосових даних, які з роками зробилися «більш інтенсивними» та такими, що ще багато років будуть дозволяти співачці залишатися «на високих позиціях світових чартів»[54]. Підтримує ентузіазм колеги й провідний критик журналу AXS Л. Вілья. Після концерту співачки на сцені одного з проведених сценічних майданчиків Лас-Вегасу «*The Colosseum at Caesars Palace*» на сторінках свого видання він стверджує, що цей виступ підтвердив повернення співачки до «бойової форми» й відзначає, що не зважаючи на те, що на це було витрачено більше ніж десять років, але цей тур «виправдав усі сподівання». Л. Вілья наголошує, що для нього й для інших присутніх на концерті слухачів було справжнім святом «бачити, як Крістіна, справжня артистка й видатна співачка по-справжньому насолоджується тим, що вона створила за девятнадцять років» [61].

Безпосереднім продовженням туру стало наступне гастрольне турне співачки (останнє на даний момент), яке отримало символічну назву «X Tour» (назва є відсилкою до «неофіційного імені», яку шанувальники часто називають «*Xtina*»). У рамках туру К. Агілера дала п'ятнадцять концертів на сценічних майданчиках Європи (Франція, Бельгія, Нідерланди, Німеччина, Фінляндія, Росія, Велика Британія та інші країни) й вперше за свою кар'єру виступила із концертами в Мексиці (у Мехіко, Монтерреї та Гвадалахарі). Як і попередні виступи співачки, тур отримав схвальні відгуки в засобах масової інформації. Так, один з провідних критиків авторитетного видання «*The Guardian*» К. Хоторн називає концерт К. Агілери «чудовим видовищем, що є за своїм змістом, яскравим розважальним шоу однієї актриси» але при цьому включає та цілу гору блиску». Музикознавець також залишає схвальний відгук й про голосові дані співачки. Вона називає голос артистки «по-справжньому приголомшливим», «блискучим», «різноманітним» і «потужним» [50]. Критик «*Express & Star*» К. Роулінз, називає X Tour «прекрасним шоу від початку до кінця, наповненим посланнями любові до себе, світу» й навіть «підтвердженням безмежних можливостей усіх жінок світу», а саму співачку називає мисткинею, що має «винятковий талант, силу та людяність» [55].

1.2. Шлях становлення творчої індивідуальності Крістіни Агілери

Створюючи творчий портрет виконавця необхідно, перш за все, звернути особливу увагу на тих митців, які надихали його на творчість, мимоволі стали його вчителями. Таку інформацію, найчастіше, можна отримати з чисельних інтерв'ю. Крістіна Агілера часто стверджувала, що була шанувальницею творчості славетної американської співачки, що виконувала композиції у стилях блюз та R&B Ети Джеймс. Після першої зустрічі зі своїм кумиром К. Агілера зізналася, що її музика з дитинства була для неї «справжнім порятунком», тому що в ній було «багато справжнього серця і емоцій, яких так не вистачає музиці сьогодні [62]. Е. Джеймс також

визнавала талант своєї молодшої колеги й називала її «співачкою старої школи» [63].

Значний вплив на творчість співачки справила творчість таких зірок американської музики як Б. Холідей, О. Реддінг, А. Франклін, Н. Сімон й Е. Фіцджеральд. Зокрема, критики відмічають значний вплив цих співачок на саунд альбому «До витоків» їх музика, зокрема, послужила натхненням для платівки *Back to Basics* [58; 62].

Особливий вплив на творчість К. Агілери справила славетна Уїтні Х'юстон: достатньо пригадати історію успіху співачки. Саме кавер, який вона записала на пісню старшої колеги став її квитком до великої сцени й дозволив продюсерам мультиплікаційної стрічки «Мулан» обрати саме її для запису саундтреку, що приніс їй першу популярність.

Також серед співачок, які надихнули К. Агілеру начати займатися музикою сама вона та численні критики називають Дж. Ендрюс (а саме її роль у кіномюзиклі «Звуки музики»), Мадонна, Дж. Джексон та Шер.

Еволюції сценічного іміджу співачки доречно було б присвятити окреме наукове дослідження, що неможливо у рамках магістерської роботи. Протягом творчого шляху К. Агілера різко змінювала образ кілька разів. Так, у кінці дев'яностих, коли співачка виконувала більш за все композиції у жанрі баблгам-поп, вона одягалася відповідно смакам підлітків тих часів. Під час промо-туру *LongPlay Stripped* артистка придумала своєрідне «альтер-его» Х-тіна, пофарбувала волосся у чорний колір й зробила перші татуювання й пірсинги, що зробило її образ ближчим до образу так званої «поганої дівчинки».

Вже у 2004 році, під час промо-туру альбому «До витоків» образ співачки надихнули зірки «золотої епохи Голівуду» Мерилін Монро, М. Дітріх та М. Пікфорд, К. Ломбард, Г. Гарбо, В. Лейк (цей імідж отримав назву Бебі Джейн).

К. Агілеру, критики часто позиціонують як «ікону стилю». Критик *Entertainment Weekly* Д. Брауні висловлює цікаву думку, згідно з якою у

своїй музиці співачка зображує «хорошу дівчинку, що прикидається поганою» на відміну від Б. Спірс, у якої, за думкою музикознавця, все навпаки. Спів К. Агілери критик називає «приголомшливою вокальною гімнастикою» [41].

Значну сторону іміджу співачки складають костюми. Її називають однією з наймодніших співачок США. Для неї шиють одяг найславетніші дизайнери нашого часу: Р. Каваллі, Дж. Гальяно, М. Джейкобс, А. Маккуїн.

Висновки до Розділу 1. Отже творчий шлях К. Агілери ілюструє рух від конформістського танцювального попу в першому альбомі до набуття індивідуальності та тяжіння до змішування різних жанрів, діапазон яких поступово зростає. Це видно вже в другій американській(четвертій) платівці «Оголена» (2002), та посилюється в наступній – «До витоків» (2006), де виражальний арсенал поповнюється елементами старого джазу та блюзу. Пізніші роботи ілюструють залучення future-попу з активним застосуванням електроніки, хіп-хопу, R&B. Найширшу стилістичну амплітуду включає остання студійна праця співачки – альбом «Вивільнення» 2015 року, де до R&B та хіп-хопу приєднуються елементи східного року, реггетону, трепу, дансхолу, що визначають його зрілість і професіоналізм, які хоче проілюструвати вокалістка.

Це свідчить про прагнення співачки до творчого та стильового універсалізму. Її творчий шлях ілюструє покорення нових вершин на шляху самоствердження в ролі цього універсального митця, не обмеженого лише одним виконавським стилем.

РОЗДІЛ 2

СПЕЦИФІКА ВОКАЛЬНОГО СТИЛЮ В КЛЮЧОВИХ МУЗИЧНИХ КОМПОЗИЦІЯХ КРІСТІНИ АГІЛЕРИ ТА ЇХ ВИКОНАВСЬКІ ВЕРСІЇ

Вокальний стиль Крістіни Агілери представляє великий інтерес для дослідників її творчості. Її творчий шлях, який розпочався у 1998, нараховує вже двадцять два роки та характеризується зверненням артистки до різних напрямків та стилів поп-музики й створення у їх рамках хітів, що відмічені високими нагородами та преміями, а також високими позиціями у престижних чартах ті хіт-парадах США, Латинської Америки. Країн Європи та Азії. Найбільш наочно особливості вокального стилю американської артистки демонструють хіти, які вона виконувала у різні періоди творчості. Тому представляється доцільним проаналізувати їх музичну та вербальну складові й виявити саме ті ключові особливості, завдяки яким творчість Крістіни Агілери вже стала на даний момент унікальним явищем у царині світової поп-індустрії.

Розпочнемо розгляд творчого доробку співачки з композиції **«Раню»/«Hurt»**. Ця пісня написана в 2006 році для її п'ятого студійного альбому **«Backto Basics»**. Її реліз став другим синглом альбому. В написанні композиції брала участь сама співачка. Текст розкриває тему втраченого кохання та, більш узагальнено – втрати близької людини.

За жанром **«Раню»** визначається як балада або **«поп-балада»**.

Оригінальна тональність балади – **e-moll**, вокальний діапазон простягається від **g** до **e²**, що відповідає теситурі меццо-сопрано.

Основу інструментального ансамблю складають фортепіано, смичкові (скрипка, альт, віолончель, контрабас), що налаштовують на ліричний або навіть **«мелодраматичний лад»**.

Балада **Hurt** відкривається з куплету (**«Неначе тільки вчора я бачила твоє обличчя» / «Seems like it was yesterday»**), де співачка ілюструє м'яке

ніжне туше, невеликий діапазон, застосування головного регістру. Певна складність зумовлена тим, що легкого звуку треба досягти на досить глухих, «гудячих» тонах малої октави (a, g), які ми спостерігаємо вже в першій фразі:

К. Агілера, «Hurt», тт. 5 – 6:

Перші розспіви («Ooh, Ooh») з'являються при переході до другої, контрастної частини куплету («Я би тримала тебе в обіймах» / *I would hold you in my arms*) Тут звучання голосу змінюється – він набуває глибини і драматичної експресії. На зміну наспівно-кантиленим мелодичним фразам приходять елементи декламації.

Приспів («Пробач, що звинувачувала тебе») ілюструє поєднання накалу емоцій та грудного тембру з переходом на головний регістр на останній фразі, після якої починається другий куплет.

Другий куплет («Інколи я почуваю себе зламаною») повертає до м'якого звучання першого куплету. Потім відбувається переключення до драматичної експресії. Другий приспів скорочений. За ним слідує брідж («Коли б у мене був ще хоча б один день», 2:47), де звучання голосу та інструментального ансамблю набуває різких рис. В вокалі з'являються елементи гроулу та широкі розспіви – імпровізації в поєднанні з напруженою декламацією. До складу приєднуються ударні, бас гітара та гітара, що надає саунду більшої потужності. Голос сягає найвищих точок свого діапазону. Складність полягає в тому, що кульмінаційні тони (d^2 , e^2) досягаються «горлом» без переходу на головний регістр. Є велика небезпека позиційної неточності, яка приведе до відчуття фальші.

Після бріджу звучить приспів (3:20), який виступає тихою кульмінацією. Напруження голосу зникає – звучить легке ріано, що виконується на головному регістрі.

Порівнюючи студійну версію композицію із живими записами [42], можна відзначити сильнішу експресію. В другому куплеті активно залучається мелізматика, чого нема в студійній версії. В бріджі зустрічаються моменти імпровізаційного характеру. Нерідко напружені перехідні тони середнього регістру (мелодія постійно повертається і обспівує тон h¹) вокалістка заміняє на нижчі, уникаючи втомлення голосового апарату.

В відео-архівах співачки не так багато записів композиції після 2007 року. Неодноразово балада звучала в різних версіях – на вокальних конкурсах – Х-фактор (2014) у виконанні Ани Марії Єнакієвої, дуету Sistar (Соу Ю та Хао Лін) і навіть дитячого тріо (російськомовна версія) . В її версії відчувається, що дівчина не вміє грати на контрастах, що ми чуємо у Крістіні – в цілому її голосу непритаманна драматична експресія і переходить з грудного, горлового на головний регістр дещо «змазані». Показово також нівелювання досить гострого ритмічного малюнку композиції із численними синкопами, що веде до джазових традицій. Це робить версію Ани Марії Єнакієвої значно менш виразною в порівнянні із оригіналом і дещо одноманітною.

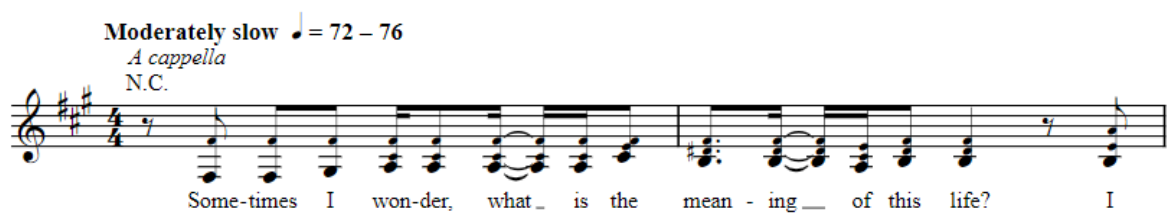
В дуєтному варіанті та тріо балада звучить значно цікавіше за рахунок тембрових контрастів. Соу Ю та Хао Лін вдається поєднати м'який, «із придиhamням» спів та повнозвучний вокал. Не зважаючи на те, що перший не зовсім властивий стилю Агілери, важливе те, що їм вдається відтворити ключову ідею співставлення, закладену у виконавській формі.

Такі ансамблеві «розкладення» яскраво ілюструють те, що грати контрастними способами звуковидобування є одним із найважливіших завдань у цій композиції, які роблять її цікавою для слухача та втілюють глибину втрати.

Композиція «Двічі» / «Twice» (2018) написана для студійного альбому «Вивільнення» також є ліричною баладою. Вона поєднує риси ритм-енд-блюзу та соулу. Тематика пісні розкриває проблему буття, сумнівів та, за словами співачки, «необхідності руху вперед попри всі перешкоди».

Оригінальна тональність композиції – *fis-moll*. Діапазон вокальної партії простягається від *едо* *f*². Відкривається вона вступом, в якому голос записаний в три доріжки (триголосся), що створює ефект ансамблевого співу *a'cappella*. Це дещо нагадує початок «Богемської рапсодії» групи Queen:

Twice, тт. 1 – 2:

Перед куплетом звучать розспіви – вокалізи.

Підготовлений вступом куплет («Чи ти янгол, чи диявол», 0:48) ілюструє активне переключення між м'яким головним і насиченим грудним регістром. Певні труднощі можуть виникнути із тонами малої октави – *fis*, до якого часто використовуються стрибки.

В приспівих («Інколи я міркую, в чому сенс мого життя») поступово наростає сила експресії. Тут також використовується нашарування записаних голосових доріжок. Другий, кульмінаційний приспів (3:01) ілюструє активне застосування гроулу, мелізматики, швидких імпровізаційних пасажів. Окрему складність становить 15 секундний вокаліз (3:30 – 3:44), що залучає імпровізацію.

Замикається композиція аранжованим повторенням першим куплетом, що звучить значно м'якше в порівнянні з ним і виступає фактично тихою кульмінацією. Отже, в трактовці виконавської форми співачка зберігає показову стабільність, що можна зрозуміти зі співставлення двох балад, які відділяє 12 років. Комбінація різних типів звуковидобування та поступове

вивільнення експресії з переходом на напружений гроул в передостанньому розділі композиції, теж зберігається.

Оцінюючи виступ К. Агілери у 2018 році, де вона виконує цю композицію, треба, перш за все, відзначити складність ансамблевого співу в живій версії, яким замінюється накладення доріжок. Співачка ілюструє більш високий накал емоцій – і вже в першому приспіві з'являються елементи гроулу. Другий куплет та другий приспів насичуються імпровізаціями. Носієм вербального тексту фактично залишається бек-ансамбль, тоді як вокалістка вільно нанизує віртуозні імпровізації на останній приспів.

В композиції «**Ти втратив мене**» / «You lost me» (з альбому «Біонік» 2010 року), як і в «Раню», К. Агілера виступає співавтором. Балада присвячена темі зради та розлучення. Оригінальна тональність композиції – a-moll, діапазон охоплює es – e³, залучаючи найнижчий із розглянутих нами балад тон, який відповідає контральтовій теситурі і може становити певні труднощі для видобування голосом меццо. Вже перший куплет ілюструє активне залучення мелізматика, яка рясно розквітає в другій, контрастній частині куплету («В нас була магія» 0:52) із його широкими розспівами:

«You lost me», II частина куплету, розспіви:

The image shows a musical score for the song "You lost me" (II part of the chorus, vocal improvisation). The score is written for voice and piano. The voice part features a melisma on the words "And we had mag - ic. And this". The piano accompaniment consists of chords and arpeggiated figures. A guitar icon is shown above the voice staff.

Це вирізняє дану баладу на фоні попередніх, де розспіви використовувалися досить обмежено.

В першому приспіві («Я відчуваю, неначе світ отруїли» 1:10) панує головний регістр, мелізматика поєднується із мікроглісандо.

В другому куплеті починає відчуватися блюзова ритміка (триольні фігури ритм-секції). Другий приспів (2:48) звучить уже повнозвучно. Після

нього звучить бридж (3:18), де нарастає драматична експресія. Він перетікає в останній, кульмінаційний приспів, насичений і гроулом, і витриманими тонами і віртуозними імпровізованими пасажами. На відміну від попередніх балад, тут немає розгорнутої арки-заключення. Лише одна фраза: «Ти втратив мене» повертає до початкового настрою скорботи і суму.

В живій версії балади «Ти втратив мене» (2010 р.) відчуються труднощі звуковидобування[46]. Якщо в студійній версії вся композиція записана м'яким, але насиченим тоном, то в реальному звучанні початкове ріано вдається їй складно, співачка постійно коливається між шепотом та більш напруженим грудним тоном. В виконанні повнозвучність тону поступається мелодраматичному надриву, що справляє досить неоднозначне враження. Більш пізні версії, наприклад, із симфонічним оркестром [47] демонструють таку ж проблему – неможливість досягти м'якості і насиченості тону в ріано в низькому і середньому регістрі куплету. Втім, в цьому варіанті їй вдається реалізувати дзвінке і легке ріано в першому приспіві. В цілому, співачці вдається уникнути «надриву» в порівнянні із попередньою версією переважно шляхом пом'якшення звучання початкових куплетів. Показово, що найвищі тони бриджу Агілери тут не виконує (3:45), залишаючи їх бек-вокалісткам.

Композиція «Я звертаюсь до тебе» / «I turn to you» 1999 р. була початково написана Д. Уорреном для R&Вквартету і виступила саундтреком до стрічки «Космічний джем»/ «Space Jam» (1996). Втім популярності вона набула саме завдяки каверу Крістіни Агілери в її дебютному альбомі. Пісня розкриває тематику кохання, що стає порятунком в тяжкі часи. Тональність – Des-dur. За словами Крістіни, це пісня «про те ідеальне кохання, про яке ми усі мріємо. Ця пісня надасть вам відчуття захищеності та тепла в будь-яку пору року» [51]. Критики свого часу назвали цю баладу занадто «клішованою», втім композиція досягла певної популярності.

Перший куплет ілюструє вміння видобувати повнозвучний тон без нажиму – те, що втрачається в пізніших баладах і живих версіях. Втім, дана

композиція значно менш різноманітна в плані контрасту типів звуковидобування в порівнянні з пізнішими баладами. Один з яскравих моментів – стрибок до найвищої точки діапазону (третя октава, 2:10), де використовується перехід з грудного на головний, свистячий регістр. Він звучить точно і ненапружено. В бриджі перед останнім приспівом звучать віртуозні пасажі, глісандо, що яскраво ілюструють можливості молодого голосу Крістіни Агілери. Отже, можна говорити, що ця рання балада простіша в плані експресії та звуковидобування – тут не треба ілюструвати ряд різних типів подачі звуку, втім з точки зору віртуозності вона складніша в порівнянні із пізнішими баладами.

Серед версій цієї композиції є іспаномовна, оскільки в 1999 К. Агілера записала свій перший іспаномовний альбом (продюсер – Р. Перез). Окрім Крістіни, до цієї пісні звертається іспанська співачка Ніна Жірадо (Nina Girado) [52]. Оцінюючи її версію, треба відзначити панування легкого поп-звуку «із придыханням», досить одноманітного в плані діапазону експресії, який значно програє агілерівському насиченому і емоційному тембру. Співачка активно залучає мелізматику, втім значно одноманітніше, ніж це робить Кристина.

Соул-балада **«Покоритися» / «Fall in line»** (2018) написана для восьмого студійного альбому К. Агілери разом із запрошеним вокалістом Демі Ловато (Demi Lovato). Текст присвячений темі жіночої сили, жіночих прав, що дозволяє розглядати цю пісню як феміністичний гімн. Як і в ряді інших балад, співачка виступає співавтором композиції.

Вже в першому куплеті відчуваються впливи джазової вокальної стилістики водночас із ладовою і ритмічною блюзовою структурою. Тут співачка застосовує повнозвучний тон із вібрато та мелізмами. В приспіві залучаються елементи гроулу. В студійній версії вона звучить досить яскраво за рахунок накладення вокальних доріжок із імпровізаціями К. Агілери.

В баладі представлений розгорнутий діапазон, який від до малої до до третьої октави за рахунок фальцетного співу. Водночас К. Агілера активно

застосовує швидкі короткі імпровізовані поспівки, поєднуючи їх із витриманими тонами ре та мі другої (d^2 , e^2) октави, які вимагають значного об'єму дихання та підтримування точної інтонації. Крім того, в приспіві співачка нерідко урізноманітнює манеру гроулом, який досить складно відтворити.

Балада «**Красива**» / «**Beautiful**» (2002 р.) стилістично поєднує ознаки поп-музики та R'n'B. Вона написана для четвертого студійного альбому співачки 2002 року. Текст присвячений тематиці «внутрішньої краси», самооцінки та проблемі невпевненості і декларує прийняття зовнішності як шлях до зміцнення особистості. Оригінальна тональність – Es-dur.

В її діапазоні широко використовується низький регістр до мі-бемоль малої октави (es). Верхня точка діапазону сягає соль другої октави (g^2). Співачка активно застосовує мелізматичну, яка може сягати до 7 тон на один склад тексту, а також різкі стрибки з низького в високий регістру до найвищих точок означеного діапазону.

Композиція відкривається зі вступу, де співачка шепоче «Не дивись на мене», а потім співає вокаліз, переходячи від співу із закритим ротом до відкритого звуку. Уже тут відчувається активне залучення імпровізації, показово використання м'якого головного тембру.

Перший куплет («Кожен день прекрасний», 0:25) ілюструє властиве для раннього стилю Агілери поєднання ріано та повнозвучного насиченого, тону без переходу на напружений горловий тембр. В приспіві («Я красива, в незалежності від того, що вони говорять, 0:52) активно застосовується мелізматика і вібрато, зберігається м'яке звуковидобування.

В другому куплеті тембр стає більш насиченим, втім без надриву. Той же підхід зберігається в другому приспіві. Брідж (2:30) виконує функцію та ілюструє використання елементів гроулу, пасажів великого діапазону, стрибків, тремоло. Він перетікає в останній приспів, в якому динаміка

поступово спадає. Завершує баладу невелика кода, де співачка застосовує імпровізацію в «свистячому» регістрі.

В пізніших живих версіях (2010) балади відчуваються зміни в тембрі голосу співачки – тяжіння до контрасту звуковидобування, насичений меццовий середній та нижній регістр. Легкість, рухливість дещо втрачається, поступаючись драматичній експресії. В виконанні відчувається певний надрив, і в цілому вона слухається важче та менш вигранно, ніж студійна версія. Втім, фінальна імпровізація в головному регістрі з переходом на грудний дещо рятує загальне враження.

Цікаво порівняти цю версію із «найсвіжішою» 2019 року [45]. В куплеті співачка замість м'якого тону постійно переходить з декламацій-говору на напружений грудний тон, насичуючи внутрішніми контрастами і куплет і приспів. Активно застосовує розспіви в низькому регістрі. В цілому відчувається втрата насиченості мелодичної кантилени. Взагалі мелодичне начало наче відступає, а на першому плані опиняється гроул, віртуозні імпровізації та декламація. Тут сильно відчувається «негативна» еволюція тембру голосу К. Агілери.

Композиція **«Як ніхто інший»/ «Ain'tnootherman»** (2006) написана для п'ятого студійного альбому К. Агілери. Вона відзначається складним стилістичним поєднанням поп, R'n'B, фанку, а також олдскул (oldschool) джазу, блюзу і соулу. Така палітра зумовлена прагненням співачки залучити в альбом 2006 року елементів музики 30-х та 40-х років XX століття. За цю композицію в 2007 році співачка отримала нагороду «Греммі» та пісня була названа третім найкращим синглом 2006 року.

Відкривається композиція голосом Крістіни на радіо (вона співає пісню), після чого звучить яскравий вокальний імпровізований пасаж з «вершини джерела», що, разом із мідною «пачкою», налаштовує на дух старого джазу.

На відміну від ліричних балад, ця пісня вимагає від співачки надзвичайної рухливості голосу, особливо в приспіві. Необхідна також

ритмічна точність і ясна артикуляція. Для успішного виконання вокалістові необхідно поєднання точної інтонації і рухливості, що значно ускладнює завдання інтерпретації. На відміну від ліричних балад, контрастний брідж тут інструментальний (фанковий епізод 4:10), а в заключенні (коді) відтворюється звучання 30-х (приглушений голос співачки, неначе через старий мікрофон).

Оцінюючи живу версію цієї пісні 2006 року [43], можна відзначити більшу широту емоційного діапазону, хоча залучення досить важкого ансамблевого звучання міді, приводить до певних провалів в загальному звуковому балансі, і мелодична лінія вокальної партії дещо губиться в моменти активного синкопування міді. Ансамблевий спів не досить вигідно вирішений з просторової точки зору: бек-вокалістки стоять досить далеко від співачки, і динамічно значно нижчі за солістку, відчуття ансамблю, який був у студійному записі, тут втрачається.

В живому виконанні 2019 року (на сцені одного з найбільших концертних залів Москви) посилюється театральність подачі: початкове імпровізоване соло-пасаж розгортається, вимагаючи значної широти дихання. Деякі прихильники творчості співачки навіть зібрали «топ» з найкращих десяти варіантів вступу до цієї пісні [59].

В куплеті замість джазової манери відчувається панування властивого Агілері гроулу. Фактично основну мелодичну лінію, як і в живих версіях композиції «Twice», співачка полишає на бек-вокалістів, накладаючи на неї свої пасажі-імпровізації.

Композиція «Зв'язана з тобою»/ «Bound to you»(2010), що увійшла до саундреку стрічки «Бурлеск», являє собою ліричну баладу. Розпочинається вона тихим співом із «придиханням», майже позбавленим сили тону. Це дозволяє співачці надалі вистроїти масштабнішу і яскравішу музичну палітру. Другий куплет насичується мелізматикою, а також контрастами у звуковидобування. Приспів проходить на вищому динамічному рівні. В вокалі зустрічаються потужні глісандо, стрибки до фальцетному регістру,

крім того, активно залучається вібрато і мелізматика. Найскладнішим є останній приспів, який завершує композицію.

Втім, справжньої скарбницею різного роду вокальних трюків є композиція **«І тобі щасливого Різдва»/ «Have yourself a happy Merry Christmas»** (2000). Це зразок ранньої творчості співачки, і саме в ранні роки вона виконує її наживо, чого ми не зустрінемо в пізніші періоди. В ній широко використовуються фальцетні тони до фа третьої октави (f3), які звучать в швидких пасажах, досить вибагливі з віртуозної точки зору, стрибки з грудного на фальцетні тони, витримані тони. Вперше виконана Джуді Гарланд в 1944 році, ця пісня привертала багатьох видатних співаків, і тому Крістіна Агілера в ній прагнула розкрити всі свої вокальні можливості. На увагу заслуговує також виконавська версія цієї композиції в дуеті з Брайаном Макнайтом (Brian McKnight), де вона ілюструє блискучу точність інтонування в поєднанні із тихою динамікою та імпровізаціями.

Одна з найяскравіших виконавських версій датується 2000 роком (Живе шоу Розі О'Доннел. Вона розпочинається з високих ніжних фальцетних тонів, що вимагають точності інтонування. В пізніших версіях вона відкриває це інтро уже в першій, а не другій октаві. Весь перший куплет звучить легко і повітряно без переходу на важку горлову і грудну манеру. Шалені пасажі, трелі відзначені політністю легкістю. Єдине, що можна зауважити співачці, це певна надмірність мелізмів, які перенасичують музичну тканину, застилаючи мелодичну лінію. Втім, вони звучать досить природньо і стають своєрідною «юбіляцією» Різду. Імпровізація-вокаліз в фальцетному діапазоні перед останнім приспівом сягає четвертої, октави, ілюструючи крайні тони діапазону співачки, що стануть майже недосяжними для неї через якість 10 років.

Найпізніша сольна версія датується 2011 роком. Вже в ній відчувається перевага сиплого, напівговорного тону замість легкого «свистячого ріано», так само і високі тони насичені напругою горлового співу, їм не вистачає

свободи і казкової віртуозності, яка так вдало підкреслювала святково-різдвяну атмосферу у ранніх виконавських версіях.

Висновки до Розділу 2.

Вокальний стиль Крістіни Агілери представляє великий інтерес для дослідників її творчості. Її творчий шлях, який охоплює більш ніж двадцять років, характеризується зверненням співачки до різноманітних напрямків та стилів поп-музики й створення справжніх хітів, що відмічені високими нагородами та преміями, а також високими позиціями у престижних чартах та хіт-парадах США, Латинської Америки. Країн Європи та Азії. Найбільш наочно особливості вокального стилю американської артистки демонструють хіти, які вона виконувала у різні періоди творчості. Аналіз найбільш популярних композицій з творчого доробку співачки продемонстрував той факт, що співачка не замикається на одному стилі, не залишається у полоні стереотипів, не йде на поводу у критиків та шукає себе, свій унікальний стиль та звучання, що дозволяє їй бути справжньою «іконою» сучасної поп-індустрії.

Водночас співставлення ранніх і пізніх зразків живого співу вокалістки ілюструє деякі негативні зміни у її виконавському апараті. Так, середній регістр починає звучати досить важко і драматично з грудною або горловою опорою, в ньому зникає та легкість і політність, які Крістіна ілюструвала на початку 2000-х років. В свою чергу, страждає і свистячий, фальцетний регістр, не дозволяючи співачці сягати тонів третьої та четвертої октави. Уникає вона їх і у відповідні моменти композиції – на початку, кульмінації, оскільки досить часто вони починають звучати неточно.

Легке піано в середньому і низькому регістрах майже лишається у пізніх виконавських версіях тонового забарвлення – відбувається перехід на шепіт або мовне інтонування. Відчувається згасання «блиску» в пасажах, що охоплюють діапазон, оскільки стає показовішим напруга вокального апарату, отже в цілому поступово заглиблюється протиріччя між тією широтою стилістичної палітри, яку опанувала К. Агілера, і тими ресурсами для її

реалізації, які вона має на сьогоднішній день. В подальших роботах це скорочення вокальних можливостей, на нашу думку, буде тільки прогресувати. Втім, враховуючи понад 20 років співачки на естрадно-вокальній сцені і ту кількість репертуару, яку вона презентувала на сьогоднішній день, ці наслідки не сприймаються як руйнування творчої кар'єри.

ВИСНОВКИ

1. **Вокальний стиль** Крістіни Агілери є досить впізнаваним, що зумовлено тембровими якостями її голосу та технічними прийомами. Втім, досить складно визначити його конкретним типом. Це зумовлено тим, що сучасний естрадний вокал взагалі тяжіє до цілого комплексу різноманітних прийомів, які зустрічаються в репі, джазі, поп- та рок-музиці. Сьогодні в естрадному співі використовуються хрип, сип, шуми, гроул, скрім, гарчання, мелізматика, субтон та фальцет. Застосовуються також всі види атак звуку.
2. **Творчий шлях** співачки яскраво ілюструє прагнення до досягнення стильового універсалізму. Почавши з танцювального попу, Крістіна поступово освоює соул, елементи року, старий блюз і джаз, future-pop, R&B та хіп хоп, чим стверджує себе як співачка, не обмежена одним вузьким стилем. Кожна студійна робота К. Агілери ілюструє новий щабель в досягненні творчої зрілості і стилістичного універсалізму, що зумовлює її цілісність як митця із чіткою естетичною позицією та метою.
3. Для того, щоб виявити найцікавіші виконавські знахідки, які складають **елементи вокального стилю співачки, ми зупинилися на композиціях, які вважаються найскладнішими** (Розділ 2). З цією метою нами були проаналізовані різні інтернет-джерела. Критики не завжди погоджуються в думці щодо найбільш віртуозних пісень К. Агілери, втім нам вдалося зупинитися на 10, які найчастіше зустрічаються в подібних рейтингах.

Серед таких, що нерідко згадуються критиками, виділяється балада «Ранити»/ «Hurt» (2006). Для неї показові розспіви в меццо-теситурі (belting), широкий діапазон, що доходить до ля третьої октави(a³), що стає приводом для порівняння її критиками з «Арією Цариці Ночі» з «Чарівної флейти»

В. А. Моцарта. Окрім цього співак використовує гроул, надзвичайний обсяг дихання, в тому числі для витриманих тонів, а також фраз широкого дихання, які вимагають уваги до побудови мелодичної лінії з переходами в різні вокальні реєстри та чистоти інтонування. Увагу привертають і стилістичні моменти – мелізматика, яка апелює до традиції колоратурного сопрано та комбінація елементів старого джазу, соулу та блюзу. Крім того, співак тяжіє до драматичної експресії, що особливо відчувається в живих версіях цієї пісні.

Композиція «Двічі» («Twice»), що увійшла до альбому «Вивільнення» 2018 року, може бути визначена як лірична балада. Вона ілюструє стилістичне поєднання ритм-енд-блюзу та соулу. Загальний діапазон нотованого тексту відносно невеликий і охоплює менш ніж 2 октави – від мі малої до сі другої. Втім, в процесі живого виконання він може сягати ре третьої октави (d^3), що зумовлено імпровізаційними переходами, які залучають віртуозні колоратури. Найпоказовішим в цьому плані є останній приспів (3:00 композиції).

В композиції «Ти втратив мене» (з альбому «Біонік» 2010 року) діапазон значно більший – від ми-бемоль малої (es) до мі другої октави (e^2). Показовими для неї є використання ніжного фальцету в приспіві («Я відчуваю наче світ отруїли»/ «*I feel like the world's been infected*»). В куплетах, в свою чергу, постійно зростає віртуозність за рахунок імпровізованих рулад в середньому реєстрі. Крім того, звертає на себе увагу ніжне вібрато та м'яка атака звуку із придиханням на початку композиції.

В «Відображенні» / «*Reflection*» анімаційної стрічки «Мулан», вперше записаним К. Агілерою в 1998 році, широко використовується мелізматика та розспіви в середньому реєстрі, нижній реєстр сягає фа малої октави, активно застосовується вібрато. Пісня «*Reflection*» («Віддзеркалення», музика М. Уайлдера, слова Д. Ціппела), стала своєрідною відправною точкою кар'єри К. Агілери. Записана в 1998 році для саундтрека до повнометражного мультиплікаційного фільму студії *Disney* «*Mulan*», ця пісня отримала

номінацію на премію «Золотий глобус» і принесла співачці контракт на перший сольний альбом. Особливо цікавим є той факт, що в 2020 році К. Агілера знову виконала цю композицію і випустила новий кліп, присвячений прем'єрі ігрового ремейку мультфільму. Порівняння двох версій виконання цієї пісні з різницею в 22 роки представляє великий інтерес для вивчення творчості співачки. Тим більше, що сама виконавиця надає великої ваги цій композиції, кажучи про те, що «ця пісня завжди відгукувалася в моєму серці і представляє захоплюючі нові емоції та енергію».

При аналізі пісні необхідно відзначити, по-перше, що варіант «*Reflection*», що входить в офіційний саундтрек мультфільму 1998 року суттєво відрізняється від пісні, що виконується головною героїнею (цей вставний номер від особи Мулан виконала філіппінська співачка Лі Салонга). Пісня невелика за тривалістю (її хронометраж становить всього 2 хвилини 27 секунд) за структурою являє собою двочастинну форму (звучить лише один куплет і приспів). Лі Салонга виконує композицію в тональності *A-dur* й не використовує віртуозних прийомів: в такому варіанті пісня може бути виконана і непрофесійним виконавцем, що більш відповідає сюжету і особистості головної героїні. Версія з саундтреку – більш розгорнута (її хронометраж 3 хвилини 40 секунд). Змінюється також структура пісні: схематично її можна зобразити як куплет–приспів–куплет–приспів–прехорус–приспів. У версії 1998 року Крістіна Агілера виконує композицію в тональності *As-dur*. У порівнянні з виконавської версією Лі Салонга, Крістіна Агілера виконує пісню з використанням численних вокальних прийомів, серед яких мелізми, вібрато, гліссандо та інші. Версія 2020 року не відрізняється від розглянутої вище за структурою або хронометражем. Однак між ними існує суттєва різниця. Так, змінюється тональність пісні: в новій версії співачка обирає тональність *G-dur*, таким чином вся пісня звучить на тон нижче першої версії. У виконанні співачки можна простежити більшу свободу у володінні голосом й імпровізаційність, вона більш широко використовує грудний тембр та різноманітні вокальні прийоми. Цікаво також

відзначити, що кліп 2020 року, хоча і знятий за тим же принципом, що і кліп 1998 (кадри з фільму перемежуються зі співачкою) вирізняється при цьому більшою стриманістю: К. Агілера в закритій сукні, виконаній в стилі «фентезі» над дзеркальною поверхнею води. Можливо настільки спокійний і цнотливий образ співачки в новому кліпі пов'язаний зі змістом фільму та його орієнтованістю на китайського глядача, оскільки зайва відвертість була б недоречна: як відомо, мова в фільмі йде про китайську народну героїню. Однак можна припустити, що таким чином співачка підкреслює початок тієї самої «нової сторінки» свого життя і творчості, про яку говорила в останні роки після звільнення з телебачення.

«Я звертаюсь до тебе»/ «Iturntoyou» 1999 р. ілюструє стилістичне поєднання сучасного соулу та попу. Тут співачка активно застосовує стрибки до високих тонів другої октави, віртуозні імпровізаційні пасажі, швидкі переходи з грудного тону на фальцет (свистячі тони).

В соул-баладі «Покоритися»/ «Fallinline» (2018) К. Агілера сягає діапазону від до малої до до третьої октави за рахунок фальцетного співу. Водночас вона активно застосовує швидкі короткі імпровізовані поспівки, поєднуючи їх із витриманими тонами ре та мі другої (d^2 , e^2) октави, які вимагають значного об'єму дихання та підтримування точної інтонації. Крім того, в приспіві співачка нерідко урізноманітнює манеру гроулом, який досить складно відтворити.

Балада «Красива» / «Beautiful» (2002 р.) стилістично поєднує ознаки поп-музики та R'n'B. В її діапазоні широко використовується низький регістр до мі-бемоль малої октави (es). Верхня точка діапазону сягає соль другої октави (g^2). Співачка активно застосовує мелізматику, яка може сягати до 7 тон на один склад тексту, а також різкі стрибки з низького в високий регістру до найвищих точок означеного діапазону.

«Як ніхто інший»/ «Ain'tnootherman» (2006) відзначається складним стилістичним поєднанням поп, R'n'B, фанку, а також олдскул (oldschool) джазу, блюзу і соулу. Така палітра зумовлена прагненням співачки залучити

в альбом 2006 року елементів музики 30-х та 40-х років XX століття. В живому виконанні привертають увагу швидкі пасажі у вступі, необхідність жорсткого контролю повітря, глісандо до найвищих точок діапазону (до третьої октави), численні стрибки до тонів другої октави.

Для композиції «З'язана з тобою»/ «Boundtoyou» (2010), що увійшла до саундтреку стрічки «Бурлеск», показовими є застосування глісандо, а також стрибків, які вимагають переходу з грудного на фальцетний регістр.

Справжньої скарбницею різного роду вокальних трюків є композиція «І тобі щасливого Різдва»/ «HaveyourselfahappyMerryChristmas» (2000). В ній широко використовуються фальцетні тони до фа третьої октави (f³), які звучать в швидких пасажах, досить вибагливі з віртуозної точки зору, стрибки з грудного на фальцетні тони, витримані тони. Вперше виконана Джуді Гарланд в 1944 році, ця пісня привертала багатьох видатних співаків, і тому Крістіна Агілера в ній прагнула розкрити всі свої вокальні можливості. На увагу заслуговує також виконавська версія цієї композиції в дуеті з Брайаном Макнайтом (BrianMcKnihght), де вона ілюструє блискучу точність інтонування в поєднанні із тихою динамікою та імпровізаціями.

Окремий аспект **виконавської складності** пісень К. Агілери для вокаліста зумовлений тим, що нотований текст оманливий за своєю простотою і не фіксує численні імпровізації та варіанти, якими співачка вільно оперує в своїх студійних і концертних версіях. Для створення переконливої інтерпретації музикант повинен не тільки ознайомитися із студійними записами, але й дослідити, як вони змінюються в живому виконанні, де К. Агілера прагне до вияву максимального потенціалу свого голосу і вражаючого впливу на слухача. Тут не тільки зростає діапазон та імпровізаційність, але й змінюється характер експресії, яка наближується до театральної.

4. **Еволюцію вокального стилю співачки** (Розділ 2) можна прослідкувати двома шляхами – по студійних працях та по живих концертах, порівнюючи виконавські версії одних і тих самих пісень.

Студійні альбоми переважно ілюструють позитивні аспекти стильової еволюції, що виявилось в тенденції поступового залучення нових елементів і досягненні стильового універсалізму як найвищого творчого завдання. Поступово К. Агілера випрацьовує типову для себе драматургію виконавської форми, основаної на оперуванні контрастами виконавських манер, опанованих нею, на поступовому посиленні імпровізаційних елементів до фази «брейку» (3/4 форми), на перевагу тихого завершення після яскравої кульмінації на приспіву або брейку. На відміну від студійних праць живі виступи ілюструють менш однозначну картину. Показово, що найблискучіші інтерпретації відносяться до середини 2000-х років, в той час як пізніші ілюструють негативні зміни в тембрі співачки – в ньому починає домінувати драматичний надриг, декламаційність замінює виразну кантилену, високі тони звучать напружено, майже відсутній «свистячий» регістр і стрибки до тонів другої та третьої октави нерідко неточні. Все це свідчить не тільки про вікові зміни, але й про необережне ставлення до свого вокального апарату і про часте застосування неприродної для її ліричного голосу манери співу. Втім, вона подарувала поп-музиці цілу скарбницю безсуперечних хітів і яскравих зразків віртуозної вокальної майстерності, що дозволяє називати її «голосом покоління» та бути взірцем не тільки для любителів естрадного співу, але й професійних виконавців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк В. Вокальна педагогіка (сольний спів) : підручник. К. : Віпол, 2007. 174 с.
2. Асатурян А. С. Камерно-вокальный стиль К. Дебюсси в контексте музыкального символизма: дис. канд. искусствоведения: 17.00.03 – музыкальное искусство. Харьков, 2017. 191 с.
3. Аскинази В. Джаз. Рок. Эстрада. Классика. СПб. АураИнфо : ВИС. 2008. 160 с.
4. Аспелунд Д. Л. Развитие певца и его голоса. Москва, Ленинград. Музгиз, 1952. 192 с.
5. Барбан Е. Эстетические границы джаза. Советский джаз : проблемы, события, мастера. М. 1987. С. 96–113.
6. Баринова С. Голоса Франции: самые популярные французские певицы современности. URL: <https://www.marieclaire.ru/stil-zizny/golosa-frantsii-samyie-populyarnyie-frantsuzskie-pevitsyi-sovremennosti/> (дата звернення: 6.11.2020).
7. Бокоч В. А., Кузьменко-Присяжна Л. І. До проблеми методики навчання естрадному вокалу. Мистецтвознавство. «Молодий вчений». № 8 (48), серпень, 2017 р. С. 31–34.
8. Бурміцька Л. Ф. Естрада: стильове розмаїття вокальних творчих пошуків. Вісник НАКККіМ, 2014. С. 218–222.
9. Вербина А., Живов В. Л. Стилистические особенности исполнения жанра соул как одного из ведущих духовных жанров поп-музыки. <http://cscb.su/n/030101/030101001.htm> (дата звернення: 6.11.2020).
10. Верещака А. Стилї та напрями естрадної музики. Культура України. Випуск 33. 2011. С. 27-35.
11. Верменич Ю. Т. Джаз : история, стили, мастера. СПб. Лань : Планета музыки. 2007. 608 с.

- 12.ВокалистURL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Вокалист> (дата звернення: 6.11.2020)
- 13.Гоголь П. В. Джазовая музыка XX века как основа формирования джазовых приемов у эстрадных исполнителей: выпускная квалификационная работа. Екатеринбург, 2019. 878 с.
- 14.Гребенюк Н. Вокально-виконавська творчість: психолого-педагогічний та мистецтвознавчий аспекти : монографія. Київ : Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського, 1999. 269 с.
- 15.Гуренко Е. Специфика художественной интерпретации (опыт логического анализа). Новосибирск, 1974. 240 с.
- 16.Дрожжина Н. В. Вокальне виконавство в системі музичного мистецтва естради. автореф. дис. канд. мистецтвознавства. Харків, 2008. 16 с.
- 17.Дрожжина Н. В. Теоретико-методичні засади естрадно-джазового співу. Навч.-метод. посібник для студ. і викл. вищих навч. закладів культури і мистецтв III–IV рівнів акредитації. Харків : «Майдан», 2010. С. 1–42.
- 18.Єрошенко О. В. Емоційна сфера у вокальній творчості: музично-естетичні та виконавські аспекти: автореф. дис. канд. мистецтвознавства. Харків, 2008. 19 с.
- 19.Кахидзе І. инициал отчества. Назва // Культура та інформаційне суспільство XXI століття. – Харків, ХДАК. - 2020. – С.-
- 20.Козлов Н. И. Пластическая культура в создании художественного образа вокального произведения на современной эстраде: автореф. дис. канд. искусствоведения: 17.00.09 «Теория и история искусства» / Санкт-Петербургский Гуманитарный университет профсоюзов. СПб, 2013. 24 с.
- 21.Конен В. Блюзы и XX век, Москва : Музыка, 1981. 80 с.
- 22.Конен В. Рождение джаза, Москва : Советский композитор, 1984. 312 с.

- 23.Коробка В. И. Вокал в популярной музыке: метод. Пособие для руководителей самодеятельных эстрадно-музыкальных коллективов. М., 1989. 47 с.
- 24.Корыхалова Н.Интерпретация музыки. Теоретические проблемы музыкального исполнительства. 1979, М. Музыка. 208 с.
- 25.Кочнева И., Яковлева. Л. Вокальный словарь : (науч.-попул. словарь терминов по вокальному искусству). М : Музыка, Ленингр. отделение, 1986. 70 с.
- 26.Курганова Я. Эстрадный вокал в контексте современной масс-культуры С. 416–428.
- 27.Лобанова М. Н. Музыкальный стиль и жанр : история и современность.М. : Совет. композитор, 1990. 224 с.
- 28.Мадишева Т. П. Про співвідношення мовної та музичної інтонації у вокальному виконавстві (до питання виконання іншомовної вокальної музики). автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства. Київ, 1994. 29 с.
- 29.Макаревский Д. Я. Про этот нелегкий «легкий» жанр. Одесса. Астропринт. 2006. 104 с.
- 30.Москаленко В.Г. Теоретичний та методичний аспекти музичної інтерпретації:автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора мистецтвознавства. К., 1994. 25 с.
- 31.Откидач В. Популярна музика. Енциклопедичний словник, Харків :Лідер, 2018. 896 с.
- 32.Пивницкая О. В. Особенности интонирования в современном эстрадном вокале: исторический и педагогический аспекты. *Музыкальное исполнительство и образование*. 2014, № 3. С. 127–133.
- 33.Плаксина К. Г. Формирование способностей к джазовой импровизации вокалистов-исполнителей: дис. канд. педагогических наук. 13.00.08 – теория и методика профессионального образования. Самара, 2019. 186 с.
- 34.Роланд П. Рок и поп. М. Гранд : Фаир-Пресс. 2003. 332 с.

- 35.Рябуха Т. Н. Песня в эстрадно-массовой культуре: традиции и специфика. *Проблеми сучасності: мистецтво, культура, педагогіка* : зб. наук. пр. Луганськ, 2014. Вип. 30. С. 134–145.
- 36.Свиридов П.В. Формированиенавыковэстрадноговокала (на материалеработы с молодежью в культурнодосуговыхучреждениях). Автореф. дисс. на соискание уч. степениканд. пед. наук. М., 2014. 24 с.
- 37.Стахевич О. Г. З історії вокально-виконавських стилів та вокальної педагогіки: Посібник. Вінниця: Нова Книга, 2013. 176 с.
- 38.Степурко О. Скетимпровизация: школа ДжонниМитчелл (би-боп и латино). Метод «ScatDrums» Боба Столова. Соло на джазовыестандарты. М. : «Камертон», 2006. 76 с.
- 39.Федорченко О. С. Феномен вокальної імпровізації в джазі : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : Харків, 2014. 15 с.
- 40.Холопова В. Формымузыкальныхпроизведений. СПб. 2001. 496 с.
- 41.Aguilera, Christina. MasteringVocalTechniquesURL: <https://www.masterclass.com/classes/christina-aguilera-teaches-singing/chapters/mastering-vocal-techniques> (дата звернення: 13.12.2020).
- 42.Browne, David. Oops!... I Did It Again. URL: <https://ew.com/article/2000/05/19/oops-i-did-it-again/>(дата звернення: 13.12.2020).
- 43.Christina Aguilera - "Hurt" (Live at Wetten, Dass...? 2006). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=cEIwyINCHoc>(дата звернення: 13.12.2020).
44. Christina Aguilera - Ain't no other man (Live At Late Show with David Letterman 2006). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=UU71xqEFD4o>(дата звернення: 13.12.2020).
45. Christina Aguilera – Beautiful (Live IHeartRadio Celebrating The Xperience 2019). URL:

- <https://www.youtube.com/watch?v=MwpmBawI14M>(дата звернення: 13.12.2020).
46. Christina Aguilera - Beautiful [Live] (CNN Heroes) High Definition. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=KBLEYOqQIw8>(дата звернення: 13.12.2020).
47. Christina Aguilera - You Lost Me (Live on David Letterman 06.09.10) HD. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=hVbBJizAiw0>(дата звернення: 13.12.2020).
48. Christina Aguilera - You Lost Me (Video Live). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=zkqaOv-7jbl>(дата звернення: 13.12.2020).
49. Christina Aguilera. *Encyclopaedia Britannica* URL: <https://www.britannica.com/biography/Christina-Aguilera> (дата звернення: 13.12.2020).
50. Futurepop URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Futurepop> (дата звернення: 13.12.2020).
51. Hawthorne, Katie. Christina Aguilera review – bondage and burlesque in bad-ass variety show URL: <https://www.theguardian.com/music/2019/nov/08/christina-aguilera-review-sse-hydro-glasgow>(дата звернення: 14.12.2020).
52. I Turn to you (All-4-One song). URL: [https://en.wikipedia.org/wiki/I_Turn_to_You_\(All-4-One_song\)](https://en.wikipedia.org/wiki/I_Turn_to_You_(All-4-One_song))(дата звернення: 14.12.2020).
53. Nina – I Turn To You. URL: https://www.youtube.com/watch?v=zfx_V0S1iE8(дата звернення: 14.12.2020).
54. Pareles, Jon. Christina Aguilera Exults in Her Voice on ‘Liberation’ (album review) URL: <https://www.nytimes.com/2018/06/13/arts/music/christina-aguilera-liberation-review.html> (дата звернення: 14.12.2020).
55. Raggieri M. Concert review: Christina Aguilera (finally) returns to Atlanta after 11 years. URL: <https://archive.vn/20191215162532/https://www.ajc.com/blog/music/concert-review-christina-aguilera-finally-returns->

- <atlanta-after-years/vjO1s5F1ORkAdYvdyKjDIN/#selection-1343.0-1343.78>(дата звернення: 14.12.2020).
56. Rawlins K. Christina Aguilera, Resorts World Arena, Birmingham - review and pictures.URL: <https://web.archive.org/web/20191116161818/https://www.expressandstar.com/entertainment/music/2019/11/15/christina-aguilera-resorts-world-arena-birmingham-review-and-pictures>(дата звернення: 14.12.2020).
57. Read, Margaret R. Christina Aguilera. New York : Chelsea House, 2012.
58. Roberts, Maddy Shaw Let's take a moment to appreciate how incredible Christina Aguilera's voice is URL: <https://www.classicfm.com/discover-music/christina-aguilera-voice-analysis/#:~:text=Her%20breath,all%20the%20way%20through%20phrases> (дата звернення: 14.12.2020).
59. Rosen J. Back to Basics. URL:<https://ew.com/article/2006/08/14/back-basics-3/>(дата звернення: 14.12.2020).
60. TOP 10 Christina Aguilera's Best "Ain't No Other Man" Opening Runs. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=dhvZPmt06ZM>(дата звернення: 14.12.2020).
61. Top 10 Hardest Christina Aguilera Songs to Sing URL: https://www.youtube.com/watch?v=-aGN4_J6FcM(дата звернення: 6.11.2020).
62. Villa L. Christina Aguilera's Liberation Tour marks beautiful comeback in Las Vegas. URL: <https://archive.vn/20190711062736/https://www.axs.com/christina-aguilera-s-liberation-tour-marks-beautiful-comeback-in-las-v-134618#selection-459.0-459.74>(дата звернення: 14.12.2020).
63. Vineyard J. Christina Aguilera can die happy — she's bonded with 'bad girl' idol Etta James. URL:<http://www.mtv.com/news/1535359/christina-aguilera-can-die-happy-shes-bonded-with-bad-girl-idol-etta-james/>(дата звернення: 14.12.2020).

64. Vineyard, J. Christina Aguilera's Old Soul.
URL: https://web.archive.org/web/20140805022136/http://www.mtv.com/bands/a/aguilera_christina/news_feature_080906/ (дата
звернення:
14.12.2020).
65. Vocal Range and Profile: Christina Aguilera URL:
<https://criticofmusic.com/vocal-profile-christina-aguilera> (дата
звернення:
13.12.2020).